

проймати його все глибше, почала занурюватись йому всередину, як гостре жало, як тонкий і безкрайїй дріт, що проходив у кожний закруток його жил, обплутуючи всі м'язені його виснагою і зневіллям. [2, с. 68].

Отже, завдяки використанню порівнянь з природними явищами, тваринами та неживими предметами, автор майстерно зображує внутрішні конфлікти і переживання персонажів, а також детально передає особливості їх емоційних станів. Порівняння у романі «Невеличка драма» виконують не тільки естетичну функцію, а й стають потужним інструментом для глибшого розуміння духовного та психічного світу героїв, додаючи твору багатогранність і емоційну глибину.

Література:

1. Безпечний І. Теорія літератури. Київ, 2009. 388 с.
2. Підмогильний В. П. Невеличка драма: Роман на одну частину. Харків, 2022. 285 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-520-4-4>

TOPOS OF TRANSYLVANIA IN CONTEMPORARY NOVELISTIC DISCOURSE

ТОПОС ТРАНСИЛЬВАНІЇ В СУЧАСНОМУ РОМАННОМУ ДИСКУРСІ

Ivanyshyn M. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Literature and Polonistics
Drohobych Ivan Franko State
Pedagogical University
Drohobych, Lviv region, Ukraine*

Іванишин М. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри зарубіжної
літератури та полоністики
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Львівська область,
Україна*

Осмилення травм минулого, тема пам'яті, непроста європейська історія ХХ століття стають об'єктом дослідження сучасного роману як масового, так і високохудожнього. Антропологічний вимір історичних пережиттів, історії родини на тлі історії свого краю чи держави стають все більш запитуваними для читачів і відповідно

перекладачів, видавців. Топос Трансильванії, Дунаю у сучасному романному мисленні осмислюється все активніше, позаяк цей багато-національний край став прихистком для різних народів з різних причин, часто через імператорську політику переселення німецького населення на ненімецькі землі імперії.

Топос в літературознавстві – усталений термін на означення художнього простору, однак різними інтерпретаційними стратегіями використовується з різними завданнями. У текстах сучасної літератури він часто стає ключовим образом, конструювальним центром. Як зазначає О. Ніколенко, «топоси виступають своєрідними «місцями зустрічі» різних національних літератур, дозволяючи простежити спільні мотиви, образи й ідеї» [2, с. 39]. Продуктивно використовує топоси, геопростір та геопоетику імагологія – методологія тлумачення художніх та стильово інших текстів з погляду творення образів *свого-чужого*. Осмислення певного місця (топосу, локусу) виводить дослідника на широкі теоретичні узагальнення – поетологічні, композиційні, історичні, філософські тощо. Сучасна література та критичний і метакритичний дискурс усе більше уваги приділяють *місцям*, що стають знаковими для історії, країни, окремого роду, сім'ї чи людини. На їхній важливості для культурної комунікації наголошує дослідниця М. Лановик: «топоси виступають своєрідними «місцями пам'яті», що акумулюють у собі досвід попередніх поколінь і забезпечують зв'язок між різними культурними епохами» [1, с. 84]. Отож топос наділений цілим комплексом семантичних смислів, має значний сюжетоутворювальний та наративний потенціал.

У полі нашого зору – два романи, автори яких осмислюють долю переселених родин в трансильванський край, у якому доля родів і окремих людей переплітається з долею краю. Це твори Слободана Шнайдера *«Мідна доба»* та Каталіна Доріана Флореску *«Якоб вирішує любити»*. Цим романам притаманна побудова тексту у формі саги, що є характерною рисою сучасної літератури: після постмодерної іронії та постіронії, інтелектуальних експериментів романний дискурс розвертається до осмислення історії крізь призму долі родини чи окремої людини, тим самим засвідчуючи, що «роман не помер» (як стверджували «новороманісти» і Р. Барт), а є продуктивною формою і має запит у читача.

Топос Трансильванії та Дунаю стає сюжетоутворювальним для низки сучасних романів, як-от для *«Мідної доби»* С. Шнайдера: *«У віденській палаті імператриці чиновники мали на стіні карту Алексія Жайо з 1696 року, кольоровий мідерит. На тій карті була одна зелена «ганчірка» достатньо правильної форми, наче її повісили на*

якусь мотузку сохнути на вітрі: на цій площині було написано «*Transilvania*» [5, с. 27].

Імперські посланці рекрутували на Дунайські землі німців з бідних земель, особливо через голод після Тридцятилітньої війни. Герой роману С. Шнайдера, Кемпф, засновник роду в чужих землях, обіцяний добротний край сприймає з пересторогою, а то й вороже. Німецький колоніст до того часу не виїжджав зі свого села, а під час тривалої подорожі дізнається, що «*Трансильванія – це край, де хижі дворяни прагнуть крові молодих жінок, а вовки виють безперестанку.... Для нього Трансильванія була місцем значно гіршим: як і ті ночі на Дунаї, була безіменною загрозою, гіршою навіть за вампірів, що так охоче вилазять із своїх могил...*» [5, с. 28]. Автор будує уявлення Кемпфа про місце прибуття на основі стереотипів. Це поняття часто має знижену конотацію, позначає певне упереджене і клішоване сприйняття чужого. В імагологічних студіях стосовно стереотипів послуговуються визначенням одного з основоположників методології Пажо Д.-А.: «стереотип – це своєрідна аббревіатура, ущільнена форма, резюме, емблематичне вираження культури, ідеологічної та культурної системи. Він установлює специфічний тип відносин між явищами культури й суспільством» [3, с. 404]. Образ *Трансильванії* пов'язується з втратою індивідуальності, з чужим світом, з невідомістю, проминувши небезпечні Дипштайнські пороги і наблизившись до земель імператриці Терезії, в переселенців митники забирають лютеранську Біблію, бо саме те, що в головах у колонізаторах становить для імперії найбільшу загрозу, інших речей не чіпають. Перед мандрівниками цей крає постає зоною невизначеності, ніхто не знає, куди потрапить: «*Трансильванія є назвою всього, що розташоване з того боку німецьких лісів*» [5, с. 29].

Ці романи у певній мірі можна назвати сагами чи романами-хроніками, де топос *Трансильванії* стає точкою відліку роду. Якщо предки головних героїв, Джуки та Ельзи і Якоба, переїхали з інших місць і ці топоси в текстах присутні, то саме *Трансильванія* стає осердям роду, тут вони одружуються, обробляють надані імперією землі, окультурнюють їх, «пускають коріння». Німецьке походження обидвох героїв, що ідентифікують в ХХ столітті себе з славонським (Джука) та румунським (Ельза, Якоб) простором, затягує їх у вир історичних подій, у політичні ігри тоталітарних режимів.

Топос роману Каталіна Доріана Флореску пов'язаний із Банатом, Тімішоарі та селом Грозенау, швабською колонією, заснованою головою роду з Лотарингії Обертином і також оповідає про рід колонізаторів і їхню закоріненість в цьому краї протягом кількох століть. Фредерик Обертин, завердований цісарським рекрутером,

подається на східні терени імперії: *«Ось уже багато років за сприяння цісареві і Віденської придворної палати люди перебираються на схід монархії. Вони їдуть у краї, про які Фредерик ще нічого не чув, і де монархія володіє величезними обшарами землі, на якій живе дуже мало людей <...> Саме тоді Фредерик почув уперше про ріку, що називається Дунай <...> це величезна ріка <...> і от цією рікою люди, що збираються в Ульм, пливають далі аж до тієї багатонадійної домени корони, що її називають Банат»* [4, с. 237–238].

Романний простір концентрується на трансильванському топосі, котрий стає місцем розгортання карколомних політичних подій, розпаду імперії, змін політичних режимів, змішування через шлюби з іншими етносами, відстоювання своєї національної ідентичності, зберігання культурних традицій, пам'яттю про походження, і разом з тим розділенням колективної відповідальності чи провини за те, що вони фольксдойчі і втягнені в політичні ігри тоталітарних режимів.

Виріши у Славонії, головний герой роману С. Шнайдера був і Джукою, і Георгом, коли його як фольксдойча покликав до своїх лав «щуролов» (так фольклорний образ щуролова, що грає в мідну дудку і веде зазомбованих за собою, стає конструювальним у тексті, назва теж суголосна цій казці), Юрієм для «советів» і соціалістичної Югославії: *«Джука Кемпф двомовний ще з дитинства, і це трохи пригальмовує його німецькість. Дядько Йоганнес висміював тих «нових німців», що раптом відкрили в собі поклик старої батьківщини, в якій би здихали від голоду, якби не послушали Марію – Терезію й не втекли звідти»* [5, с. 35].

Тема провини, непрості питання ідентичності, німці на ненімецьких землях, фольксдойчі, осмислення повоєнного життя, політика Марії-Терезії щодо переселення німців, Славонія, Дунай, Румунія, Трансильванія. На прикладі сімейних історій роду Обертинів та Кемпфів (саговість) розкривається історія краю, країни, доля цілого етносу, проблеми його ідентифікації та міра провини.

С. Шнайдер осмислює міру провини людей, народжених у Трансильванії, вкорінених у неї, котрі жили, обробляючи ці плодovitі землі, будували будинки, садили сад, вирощували дітей і в один момент стали винними за своє етнічне походження (референтно згадаємо ще один твір авторки, народженої в Банаті, зі змішаною ідентичністю, і її премійований роман «Гойдалка дихання»): *«Деякі фольксдойчі пішли в німецьку армію вже за першим покликом...Ті хлопці пішли за гауляйтером та його барабанами, і тепер...готувалися в Німеччині, щоб вирушити в атаку на більшовиків. Здавалося, нещасна Трансильванія, куди строкатий дудар заманив дітей-щурів, може виникнути в будь-якій точці земної кулі»* [5, с. 56]. У К. Д. Флореску

знаходимо типологічно схожий прийом зображення втягнення німецького за походженням населення *трансильванського* краю в плани Берліна та «щуролова» («Мідна доба») і Вождя Всіх Часів («Якоб вирішує любити»). Хтось став ідейно заангажованим, а когось заагітували: в обох романах це лікар і парох німецького походження, що надихнулися великою місією щуролова.

Отож цей багатий на історію край стає центром буремних подій, котрі автори романів намагаються об'ємно розгорнути на прикладі окремих людей і родів.

Література:

1. Лановик М. Б. Теорія інтертекстуальності: проблеми і перспективи. *Питання літературознавства*. 2019. № 100. С. 79–92.
2. Ніколенко О. М. Компаративний аналіз художнього простору в українській та зарубіжній літературі. *Султанівські читання*. 2020. Вип. 9. С. 36–47.
3. Пажо Д.-А. Від культурних кліше до імаจินарного / пер. В. Баняс. *Літературна компаративістика*. Вип. IV. Ч. II. Київ : ВД «Стилос». 2011. С. 396–430.
4. Флореску К. Д. Якоб вирішує любити / пер. з нім. Ю. Прохасько. Чернівці: Книги – ХХІ, 2016. 384 с.
5. Шнайдер С. Мідна доба / пер. з хорватської А. Любка. Київ : Нора-Друк. 2021. 488 с.